

**SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VII KADENCJA**

Warszawa, dnia 8 maja 2008 r.

Druk nr 134

**KOMISJA
USTAWODAWCZA**

**Pan
Bogdan BORUSEWICZ
MARSZAŁEK SENATU
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Na podstawie art. 85a ust. 3 pkt 1 Regulaminu Senatu Komisja Ustawodawcza wnosi o podjęcie postępowania w sprawie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej projektu ustawy

o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Do reprezentowania Komisji w dalszych pracach nad tym projektem ustawy upoważniona jest senator Grażyna Sztark.

W załączeniu przekazuję projekt ustawy wraz z uzasadnieniem.

Przewodniczący Komisji
Ustawodawczej
(-) Krzysztof Kwiatkowski

USTAWA

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Art. 1.

W ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.¹⁾) wprowadza się następujące zmiany:

1) po art. 76 dodaje się art. 76¹ w brzmieniu:

"Art. 76¹. Można uznać dziecko po jego śmierci, jeżeli uznanie nie ma na celu uzyskania korzyści majątkowej.";

2) po art. 79 dodaje się art. 79¹ w brzmieniu:

"Art. 79¹. Uznanie dziecka po jego śmierci może nastąpić przed sądem opiekuńczym w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym mężczyzna składający oświadczenie o uznaniu dowiedział się o śmierci dziecka.".

Art. 2.

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

¹⁾ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1975 r. Nr 45, poz. 234, z 1986 r. Nr 36, poz. 180, z 1990 r. Nr 34, poz. 198, z 1995 r. Nr 83, poz. 417, z 1998 r. Nr 117, poz. 757, z 1999 r. Nr 52, poz. 532, z 2000 r. Nr 122, poz. 1322, z 2001 r. Nr 128, poz. 1403, z 2003 r. Nr 83, poz. 772 i Nr 130, poz. 1188, z 2004 r. Nr 162, poz. 1691 oraz z 2007 r. Nr 121, poz. 831, Nr 134, poz. 947 i Nr 192, poz. 1378.

UZASADNIENIE

1. Ustawa wykonująca wyrok Trybunału Konstytucyjnego

Projektowana ustawa stanowi wykonanie obowiązku dostosowania systemu prawa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 lipca 2007 r. (sygn. akt SK 61/06) dotyczy art. 76 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 ze zm. – dalej także jako k.r.o.).

Zgodnie z art. 190 ust. 1 Konstytucji, orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

Sentencja orzeczenia opublikowana została w Dz. U. z 2007 r., Nr 134, poz. 947 (dzień publikacji wyroku – 26 lipca 2007 r.). Pełny tekst orzeczenia wraz z uzasadnieniem zamieszczony został w OTK Z.U. z 2007 r., Nr 7A, poz.77.

2. Przedmiot i istota rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego

2.1. Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją art. 76 ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, dotyczącego instytucji uznania dziecka.

Przez uznanie dziecka rozumie się ustalenie ojcostwa dziecka pozamałżeńskiego z mocy oświadczenia mężczyzny, który się do ojcostwa poczuwa. Uznanie jest jednostronną czynnością prawną o charakterze deklaratywnym, łączącą elementy oświadczenia woli i oświadczenia wiedzy. W myśl przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, uznanie dziecka jest aktem, którego może dokonać wyłącznie ojciec dziecka, przy czym uznanie może być dokonane tylko osobiście. Uznanie może dotyczyć dziecka, którego ojcostwa nie ustalono. Dziecko kobiety zamężnej może zostać uznane po zaprzeczeniu ojcostwa jej męża.

Uznanie dziecka wymaga zgody innych podmiotów. Warunkiem uznania dziecka jest zgoda matki, a warunkiem uznania dziecka pełnoletniego jest ponadto zgoda dziecka. Jeżeli matka dziecka małoletniego nie żyje albo nie przysługuje jej władza rodzicielska, albo porozumienie się z matką napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, zamiast jej zgody potrzebna jest zgoda ustawowego przedstawiciela dziecka. Zgoda matki nie jest wymagana także dla uznania dziecka pełnoletniego, jeżeli matka nie żyje albo jeżeli porozumienie się z nią napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody.

Uznanie dziecka może nastąpić przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego albo przed sądem opiekuńczym. W razie niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio życiu ojca lub dziecka uznanie może nastąpić także przed notariuszem. Uznanie powinno być zgodne ze stanem faktycznym, jednakże organ przyjmujący oświadczenie nie bada jego zgodności ze stanem faktycznym. Jeżeli jednak jest oczywiste, że dany mężczyzna nie jest ojcem dziecka, organ przyjmujący oświadczenie ma obowiązek odmówić jego przyjęcia. W konsekwencji uznanie może prowadzić do wykształcenia się między mężczyzną uznającym a dzieckiem więzi prawnej, która nie odpowiada rzeczywistej więzi biologicznej.

W rozpatrywanej przez Trybunał Konstytucyjny sprawie istotne znaczenie miała również treść art. 84 § 1 zd. 2 k.r.o., który stanowił, że ani matka ani domniemany ojciec nie mogą wystąpić z żądaniem sądowego ustalenia ojcostwa po śmierci dziecka. Rozwiązanie takie zostało wprowadzone ustawą z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691), z dniem 19 lipca 2004 r. Na gruncie wcześniejszych regulacji mężczyzna nie mógł żądać sądowego ustalenia ojcostwa, natomiast matka mogła żądać ustalenia ojcostwa na drodze sądowej także po śmierci dziecka. Ustawa z 17 czerwca 2004 r. rozszerzyła krąg uprawnionych do wytoczenia takiego powództwa – o domniemanego ojca, ale jednocześnie spowodowała, że nie można wystąpić z takim żądaniem po śmierci dziecka.

Trybunał Konstytucyjny ustalił zatem, że po śmierci dziecka (zmarłego bezpotomnie) ojciec dziecka nie dysponuje *de lege lata* żadnymi skutecznymi instrumentami prawnymi umożliwiającymi mu ustalenie jego ojcostwa. Jedynym podmiotem uprawnionym do wytoczenia powództwa o ustalenie ojcostwa po śmierci dziecka jest prokurator. Wyłączenie uznania dziecka w razie jego bezpotomnej śmierci, przy jednoczesnym braku możliwości wystąpienia o ustalenie ojcostwa na drodze sądowej, uniemożliwia ojcu dochodzenie jego prawa do ustalenia ojcostwa.

2.2. Artykuł 47 Konstytucji gwarantuje każdemu prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Przepis ten pozostaje w ścisłym związku z art. 18 oraz z art. 48 Konstytucji.

W myśl art. 18 Konstytucji małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną prawną. Wśród wartości chronionych w tym przepisie prawodawca konstytucyjny wysuwa na pierwszy plan małżeństwo i rodzinę opartą na małżeństwie. W świetle tego artykułu konstytucyjne prawo do prawnej ochrony życia rodzinnego obejmuje w szczególności odpowiednią ochronę małżeństwa, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa jako wartości o szczególnym znaczeniu dla społeczeństwa. Z kolei art. 48 Konstytucji gwarantuje rodzicom prawo do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem.

Realizacja prawa do ochrony życia rodzinnego zakłada harmonijne ukształtowanie stosunków rodzinnych dla dobra wszystkich jej członków, przy szczególnym uwzględnieniu dobra dziecka jako wartości o podstawowym znaczeniu konstytucyjnym. Prawna ochrona życia rodzinnego powinna stwarzać optymalne warunki dla rozwoju dziecka pod pieczę rodziców.

Do wartości chronionych przez Konstytucję należy w szczególności rodzicielstwo. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego z Konstytucji można wyprowadzić prawo do ochrony rodzicielstwa. Prawo to przysługuje nie tylko rodzicom pozostającym w małżeństwie, ale także rodzicom dzieci pozamażeńskich. Pierwszym warunkiem zapewnienia prawnej ochrony rodzicielstwa jest ustalenie faktu rodzicielstwa. Prawna ochrona rodzicielstwa zakłada zatem w pierwszej kolejności prawo rodziców do ustalenia ich rodzicielstwa, zgodnie ze stanem rzeczywistym. Prawo to częściowo pokrywa się z prawem dziecka do ustalenia jego pochodzenia biologicznego.

Ochrona rodzicielstwa obejmuje m.in. prawo mężczyzny do ustalenia pochodzenia swojego dziecka pozamażeńskiego, przy czym konkretyzacja tego prawa należy do ustawodawcy, który ma w tym zakresie szeroki zakres swobody. Konstytucja dopuszcza ustanawianie ograniczeń tego prawa, jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia ochrony innych wartości konstytucyjnych, przy czym ustanowione ograniczenia muszą mieścić się w granicach wyznaczonych przez art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą zatem być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą ponadto naruszać istoty wolności i praw.

2.3. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, konstytucyjna ochrona rodzicielstwa wymaga nie tylko odpowiednich rozwiązań prawodawczych dotyczących relacji między rodzicami a ich dzieckiem, ale może także wymagać odpowiednich rozwiązań prawodawczych na wypadek śmierci dziecka. „Powinno się szanować uczucia rodziców i uwzględnić ich potrzebę ustalenia rodzicielstwa dziecka, w sytuacji gdy ustalenie rodzicielstwa nie było możliwe przed śmiercią dziecka. Prawo rodziców do ustalenia rodzicielstwa obejmuje również dziecko, które zmarło przed urodzeniem lub po urodzeniu, pomimo że ustalenie to nie może doprowadzić do ukształtowania się więzi rodzinnej z dzieckiem. [...] zaskarżony przepis uniemożliwia ustalenie rodzicielstwa w opisanej sytuacji.”

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że celem zakwestionowanego przepisu było uniemożliwienie ojcu pozamażeńskiemu dojścia do spadku po dziecku, którym się nie interesował za jego życia (np. J. Gwiazdomorski, *Uznanie ojcostwa dziecka*, Warszawa 1976,

s. 21). W trakcie postępowania przed Trybunałem podobny pogląd wyraził także Prokurator Generalny.

Trybunał Konstytucyjny zwrócił uwagę, że: „W razie śmierci dziecka nie ma zastosowania podstawowa przesłanka uzasadniająca ustanawianie ograniczeń w zakresie ustalania stanu cywilnego zgodnie z rzeczywistymi więziami biologicznymi, a mianowicie konieczność ochrony dobra dziecka. Uznanie dziecka po jego śmierci nie narusza ukształtowanych więzi rodzinnych. W sytuacji, w której warunkiem uznania dziecka jest zgoda matki, nie zachodzi również potrzeba zapewnienia ochrony matki. Ustanowione ograniczenie nie jest także konieczne dla zapewnienia ochrony interesów tych spadkobierców dziecka, którzy je utrzymywali, podczas gdy ojciec dziecka nie realizował obowiązku alimentacyjnego. Jeśli nawet może się zdarzyć, że ojciec uznający dziecko zmarłe kieruje się względami majątkowymi, to nie znaczy, że uznanie dziecka w takiej sytuacji prowadzić będzie do naruszenia praw innych osób.”

W ocenie Trybunału Konstytucyjnego art. 76 k.r.o. nie służy ochronie żadnych uzasadnionych interesów; nie tylko narusza sferę osobistych i emocjonalnych odczuć rodziców, ale przede wszystkim narusza konstytucyjne prawo do ochrony rodzicielstwa, zagwarantowane w art. 47 w związku z art. 18 Konstytucji.

2.4. W uzasadnieniu wyroku Trybunał Konstytucyjny zaznaczył, że: „Ustawodawca ma dużą swobodę kształtowania prawa rodziców do ustalenia ich rodzicielstwa, pod warunkiem zapewnienia odpowiedniej ochrony wartości konstytucyjnych. Ustawodawca może wprowadzić ograniczenia możliwości uznania dziecka po śmierci w sytuacji, gdy dziecko urodziło się żywe, jeżeli ograniczenia takie są niezbędne dla zapewnienia ochrony innych wartości konstytucyjnych. Ustawa może ustanowić m.in. określony termin uznania dziecka. Ustawodawca może wprowadzić ponadto odpowiednie rozwiązania wykluczające powstanie sytuacji, w której osoba uznająca dziecko po jego śmierci kieruje się korzyściami materialnymi. Stwierdzenie niekonstytucyjności zakwestionowanej regulacji nie oznacza, że ustawodawca nie może ustanowić szczególnych rozwiązań dotyczących uznania dziecka po jego śmierci, niezbędnych dla zapewnienia ochrony innych wartości konstytucyjnych.”

2.5. Wyrok wywołuje skutki prawne z dniem publikacji (26 lipca 2007 r.).

3. Cele i zakres projektowanej ustawy

Mając na uwadze konieczność wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 lipca 2007 r., kierując się brzmieniem sentencji wyroku oraz motywami jego uzasadnienia, proponuje się, aby zmiana ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy polegała na przywróceniu do systemu prawa instytucji uznania dziecka po jego śmierci.

Proponowana regulacja wypełnia dyrektywy Trybunału Konstytucyjnego. Jako zasadę ogólną przyjęto dopuszczalność uznawania ojcostwa dziecka, które zmarło (art. 76¹ *in principio*). W art. 79¹ został ograniczony czas na złożenie oświadczenia o uznaniu dziecka przez mężczyznę. Ważny element stanowi przekazanie kompetencji decyzyjnych w ręce sądu opiekuńczego (wyłączenie możliwości uznawania przed kierownikiem Urzędy Stanu Cywilnego albo konsulem), który *a casu ad casum* rozstrzygałby dopuszczalność uznania dziecka (art. 79¹). Dodatkową przesłanką bezwzględnie wyłączającą możliwość uznania dziecka, obok innych okoliczności stwierdzonych w oparciu o dotychczas obowiązujące przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, byłoby ustalenie, że uznanie służy jedynie uzyskaniu korzyści majątkowej po zmarłym dziecku (art. 76¹ *in fine*).

4. Skutki finansowe wykonania projektowanej ustawy

Ustawa nie powoduje skutków finansowych dla budżetu państwa.

5. Oświadczenie o zgodności z prawem Unii Europejskiej

Projektowana ustawa jest zgodna z prawem Unii Europejskiej.